

Amt für Volksschule und Sport
Uffizi per la scola populara ed il sport
Ufficio per la scuola popolare e lo sport

Manual

Il Plan d'instrucziun 21 Grischun en la scolaziun speziala

Quest manual è vegnì concepì sco document electronic. Vus pudais cliccar sin ils segns dals links (👉) en il text ed arrivais uschia directamain a las passaschas da text decisivas ed actualas en ils documents originals (per exempel documents uffizials, Plan d'instrucziun 21 Grischun, rapports

speziels). Natiralmain pudais Vus er stampar il document, ma alura na disponis Vus betg da questa funcziun da link. L'uffizi per la scola populara ed il sport publitgescha ils documents tar il Plan d'instrucziun 21 Grischun en general en furma electronica.

1.	INTRODUCZIUN	4
2.	BASAS PER LA REALISAZIUN EN LA SCOLAZIUN SPEZIALA	6
3.	REALISAZIUN DAL PI21 GR EN LA SCOLAZIUN SPEZIALA	7
3.1	La scolaziun speziala sco part da l'incumbensa da furmaziun publica	7
3.2	Il svilup da las cumpetenzas e las cumpetenzas da basa dal PI21 GR	8
3.2.1	<i>Cuntanscher las cumpetenzas da basa</i>	8
3.2.2	<i>Sche las cumpetenzas da basa na vegnan betg cuntanschidas</i>	8
3.2.3	<i>Adattaziun da las finamiras da l'instrucziun</i>	8
3.3	Infurmaziuns per la planisaziun da l'instrucziun en la scolaziun speziala	9
4.	PI21 GR ed ICF	10
5.	Situaziuns d'emprender	16
	Situaziun d'emprender 1: Cuntanscher las cumpetenzas da basa en secturs parzials mo cun sustegn da la pedagogia speziala	17
	Situaziun d'emprender 2: Cuntanscher las cumpetenzas da basa sco er ulteriuras cumpetenzas specificas per l'impediment	18
	Situaziun d'emprender 3: Cuntanscher las cumpetenzas da basa mo en secturs parzials, cun retard u insumma betg	19
	Situaziun d'emprender 4: Cuntanscher il 1. stgalim dal svilup da las cumpetenzas dal 1. ciclus cun retard, mo en secturs parzials u insumma betg	20
6.	EXEMPELS CONCRETS	21
	Exempel concret «Bianca» (cf. situaziun d'emprender 1)	22
	Exempel concret «Adrian» (cf. situaziun d'emprender 2)	25
	Exempel concret «Luisa» (cf. situaziun d'emprender 3)	28
	Exempel concret «Christine» (cf. situaziun d'emprender 3)	31
	Exempel concret «Daniel» (cf. situaziun d'emprender 4)	35
7.	AGIUNTA	38
7.1	Litteratura	38
7.2	Register dals links	38

1. Introducziun

Il mars 2016 ha la regenza grischuna approvà il Plan d'instrucziun 21 Grischun (PI21 GR) inclusiv las tavlas da lecziuns ed ha incumbensà l'uffizi per la scola populara ed il sport (USS) da diriger il process da realisaziun.

Quest manual tematisescha la realisaziun dal PI21 GR en la scolaziun speziala en il chantun Grischun. El explitgescha ils puncts che ston vegnir resguardads per realisar il PI21 GR en la scolaziun speziala (chap. 2 e 3), metta il PI21 GR en in connex cun la «Classificaziun internaziunala da la funcziunalitad, da l'impediment e da la sanadad (ICF)» (chap. 4) e cuntegna – partind da quatter differentas situaziuns d'emprender en la scolaziun speziala (chap. 5) – exempels concrets che illustreschan la realisaziun dal PI21 GR en la scolaziun speziala (chap. 6).

Sco basa per quest manual ha servi il rapport spezial «Scolaziun speziala e Plan d'instrucziun 21» da la conferenza dals directurs chantunals da l'educaziun publica dals chantuns da la Svizra tudestga (CDEP-T) dal schaner 2018 ch'è vegnì elavurà d'ina grupp da lavur cun represchentanzas da la CDEP-T, da differentes uffizis da la scola populara, da la scola

auta interchantunala per pedagogia curativa, dal center svizzer per pedagogia curativa, da la scola auta da pedagogia da Lucerna e dal center da pedagogia curativa Innerschwyz. Ina da las finamiras dal rapport spezial èsi stà da garantir ch'i possa vegnir sviluppada en tut ils chantuns da la Svizra tudestga ina chapientscha fundamentala cuminaivla davart la pedagogia speziala e davart il Plan d'instrucziun 21.

Il manual sa referescha exclusivamain a scholaras e scholars che vegnan instruids sin fundament d'in basegn spezial da promozion en il rom da la scolaziun speziala integrativa u separativa, e sa drizza pia a persunas d'instrucziun ed a persunas spezialisadas ch'èn activas en il rom da la scolaziun speziala integrativa e separativa. Latiers tutgan en spezial pedagogas curativas e pedagogs curativs da scola, persunas d'instrucziun da classas regularas da scholaras e da scholars cun scolaziun speziala integrativa, il servetsch psicologic da scola (SPS), il servetsch da pedagogia curativa (SPC) sco er ulteriuras persunas spezialisadas ed ulteriurs posts spezialisads. En in circul extendì serva il manual er per infurmar direcziuns da scolas, autoritads sco er persunas da l'administraziun da furmaziun.

2. Basas per la realisaziun en la scolaziun speziala

Cun l'introducziun dal PI21 GR restan valaivlas las disposiziuns legalas sco er ils urdens consecutivs per la scolaziun speziala.

- Lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola) dals 21 da mars 2012
- Ordinaziun tar la lescha da scola (ordinaziun da scola) dals 25 da settember 2012
- Directivas davart las mesiras da la pedagogia speziala da l'avrigl 2013
- Directivas davart scleriment, rapport e dumonda, Mesiras pretensiusas da la pedagogia speziala dal november 2015

Areguard la realisaziun dal PI21 GR en la scolaziun speziala valan pia vinavant ils suandants principis:

- Il *plan d'instrucziun* vegn realisà en la scolaziun speziala conform al senn tenor l'art. 1 al. 2 da la lescha da scola. La realisaziun dal plan d'instrucziun en la scolaziun speziala conform al senn è ina incumbensa centrala da las instituziuns da la scolaziun speziala (scolas spezialas), per la quala tant las direcziuns sco er las persunas d'instrucziun e las persunas spezialisadas per mesiras da la pedagogia speziala dovran las qualificaziuns correspundentas.
- Las *tavlas da lecziuns* resp. ils uraris da las singulas scolaras e dals singuls scolaras en la scolaziun speziala pon divergiar da las tavlas da lecziuns da la scola populara GR (scola regulara). Questas divergenzas resultan sin basa da la pedagogia speziala. En quest connex ston vegnir resguardadas en spezial las regulaziuns davart l'adattaziun da las finamiras da l'instrucziun e davart la deliberaziun da roms.
- La *planisaziun da la promoziun* per scolaras e scolaras sco er l'applicaziun da mesiras da la pedagogia speziala han lieu sco fin ussa tenor l'incarica da prestaziun e tenor la pratica vertenta.
- Per il *giudicament* da las scolaras e dals scolaras cun scolaziun speziala valan en il senn dal princip da normalitad vinavant ils medems principis sco per il giudicament da las scolaras e dals scolaras da la scola regulara. En quest connex ston vegnir resguardadas en spezial las disposiziuns per scolaras e scolaras che han in basegn spezial da promoziun en las **directivas concernent ils attestats e la promoziun.**

3. Realisaziun dal PI21 GR en la scolaziun speziala

3.1 La scolaziun speziala sco part da l'incumbensa da furmaziun publica

La scolaziun speziala è ina part da l'incumbensa da furmaziun da la scola populara. Ella cumpiglia l'instrucziun integrativa u separativa en il rom da la scolaziun speziala sco er – en la scolaziun speziala separativa – l'assistenza che tutga tiers. Il PI21 GR vala sco incumbensa da la societad a la scola populara, tenor l'art. 1 al. 2 da la lescha da scola conform al senn per las scolaz spezialas, ed intermediatescha a las persunas d'instrucziun las finamiras da furmaziun giavischadas. En la scolaziun speziala vegn il plan d'instrucziun realisà conform al basegn spezial da promoziun da las scholaras e dals scholars. La realisaziun en la scolaziun speziala è colliada cun pli u main grondas divergenzas da las tavlas da leziuns da la scola regulara (roms, dumber da leziuns). Differenzas existan en quest connex en spezial tranter scolaz spezialas per scholaras e scholars cun singularitads dal cumportament e cun disturbis supplementars d'emprender e scolaz spezialas per scholaras e scholars cun impediments corporals, spiertals, linguistics, sensorics, da percepziun u multipels. I po dentant er dar differenzas motivadas tranter las singulas scolaz spezialas cun la medema gruppa en mira. La finamira surordinada da la scolaziun speziala sto esser quella da pussibilitar a las scholaras ed als scholars da sa participar adequatamain a la vita sociala e culturala en lur contexts socials. L'instrucziun speziala che s'orientescha a las finamiras dal plan d'instrucziun, sustegna ina promoziun che sa drizza vers l'integrasiun e la reintegrasiun. Quai n'è betg sco ultim indispensabel per mantegnair ina cumpatibilitad adattada areguard la biografia futura da scola e da scolaziun. Gia fin ussa sa drizza l'instrucziun da scholaras e scholars en la scolaziun speziala da princip tenor il plan d'instrucziun vertent. Savens ston vegnir adattadas las finamiras da l'instrucziun. L'adattaziun individuala da finamiras da l'instrucziun vegn fatga tenor las regulaziuns vertentas (cf. chap. 3.2.3). En quest connex vegnan las finamiras da l'instrucziun deducidas dals stgallims da cumpetenza dal PI21 GR.

Cun il PI21 GR vegn la realisaziun dal plan d'instrucziun en la scolaziun speziala facilitada per differents motivs:

- Il PI21 GR parta dal fatg che betg tut las scholaras e tut ils scholars na cuntanschan a medem temp las cumpetenzas giavischadas. El facilitescha pia la lavur cun premissas d'emprender eterogenas e sustegna concepts d'instrucziun differenziants.
- Ils access orientads al svilup che vegnan descrits en il PI21 GR per la scolina, porschan en la scolaziun speziala ina basa d'orientaziun impurtanta e pon esser da gronda impurtanza er per la diagnostica da promoziun e per la planisaziun da la promoziun ordaifer la scolina ed il 1. ciclus.
- Ils connexs tranter la promoziun (incl. instruments da la planisaziun da la promoziun) ed il PI21 GR (incl. meds d'instrucziun) faciliteschan la collavuraziun da las persunas d'instrucziun e da las persunas spezialisadas da la pedagogia speziala cun las persunas d'instrucziun da la scola regulara. En quest connex s'avran schanzas per la collavuraziun pli intensiva tranter las persunas d'instrucziun e las persunas spezialisadas partecipadas sco er per l'emprender cooperativ vi da l'object cuminaivel en l'instrucziun.
- L'orientaziun a las cumpetenzas che duain vegnir acquistadas è fitg bain adattada per la scolaziun speziala, per exempel sch'i sa tracta da formular cumpetenzas per dumagnar il mintgadi e per giuditgar la vita sociala e culturala. L'orientaziun a las cumpetenzas è gia adina stada ina caratteristica da la buna instrucziun da pedagogia speziala, uschia ch'il PI21 GR sa basa concepziunalmain sin ina pratica cumprovada da las scolaz spezialas.

3.2 Il svilup da las cumpetenzas e las cumpetenzas da basa dal PI21 GR

3.2.1 Cuntanscher las cumpetenzas da basa

Il PI21 GR descriva cumpetenzas che las scholaras ed ils scolars duain acquistar en il decurs dal temp da scola. Per mintga cumpetenzza vegn descrit il svilup en furma da stgalims da cumpetenzza. En il senn da la buna instrucziun ed en vista al princip da normalitad è la persuna d'insrucziun dumandada da pussibilitar da cuntanscher las cumpetenzas da basa cun ina instrucziun concepida a moda differenzianta ed individualisanta ch'è orientada a las cumpetenzas. Ils stgalims da cumpetenzza che tut las scholaras e tut ils scolars duain sche pussaivel avair cuntanschì a la fin dal ciclus, èn designadas sco «cumpetenzas da basa». En il decurs dal ciclus cuntanschan las scholaras ed ils scolars las cumpetenzas da basa sco spetgà en differents muments. Suerter lavuran las scholaras ed ils scolars sche pussaivel vi da stgalims da cumpetenzza cuntinuants cun la finamira da cuntanscher er las cumpetenzas fixadas en quels.

Cumpetenzas da basa dal ciclus en il PI21 GR

3.2.2 Sche las cumpetenzas da basa na vegnan betg cuntanschidas

Il PI21 GR fa la suandanta constataziun impurtanta davart il cuntanscher las cumpetenzas da basa: «Las cumpetenzas da basa ch'èn preschentadas en il plan d'insrucziun èn part da l'incumbensa da la scola. Quella ademplescha sia incumbensa mo, sche la pli gronda part da las scholaras e dals scolars cuntanscha questas cumpetenzas da basa. Ma era cun il PI21 GR vegni ad esser uschia, che singulas scholaras e singuls scolars na cuntanschan betg las cumpetenzas da basa d'in u da plirs champs. En quest cas sto vegnir giuditgà il stadi d'emprender da la singula scolara u dal singul scolar ed observà ils progress e problems en lur process d'emprender individual, uschia ch'i pon vegnir introducidas mesiras da promoziun empermettentas.»¹

Sche las scholaras ed ils scolars da la scolaziun speziala na cuntanschan betg las cumpetenzas da basa, stoi vegnir sclerì en il cas singul tge mesiras che vegnan prendidas. En in emprim pass sto vegnir realisada ina differenziaziun adequata, ina promoziun en gruppas pitschnas u ina promoziun sistematica en cas da flaivlezzas parzialas da la prestaziun (senza adattaziun da las finamiras da l'insrucziun). En in ulteriur pass pon vegnir tratgas en consideraziun en il rom da la

scolaziun speziala mesiras da la pedagogia speziala sco terapia da psicomotorica, logopedia, audiopedagogia u mesiras tar donns da la vesida. Da resguardar èn ulteriuras mesiras pedagogicas sco l'insrucziun da promoziun per scholaras e scolars da lingua estra u la cumpensaziun da dischavantatgs. Sche bain singulas scholaras e singuls scolars pon cuntanscher las cumpetenzas da basa en il PI21 GR u sch'i ston vegnir adattadas las finamiras da l'insrucziun per singuls u per plirs roms, sto vegnir sclerì en il cas singul. Tschertas scholaras e tscherts scolars cuntanschan las cumpetenzas da basa pli tard che previs en il PI21 GR, auters na cuntanschan insumma mai quellas. Il fatg sulet ch'ina scolara u in scolar n'ha anc betg cuntanschì u na vegn previsiblamain betg a cuntanscher las cumpetenzas da basa d'in ciclus, n'è betg in motiv suffizient per adattar las finamiras da l'insrucziun (cf. 3.2.3 Adattaziun da las finamiras da l'insrucziun).

Directivas davart las mesiras da la pedagogia speziala

Directivas davart scleriment, rapport e dumonda, Mesiras pretensiusas da la pedagogia speziala

Mesiras en cas d'in grond basegn da promoziun

Directivas per l'insrucziun da promoziun per scholaras e scolars da lingua estra

Directivas concernent la cumpensaziun da dischavantatgs

3.2.3 Adattaziun da las finamiras da l'insrucziun

Las basas legalas ed ils andaments concernent l'adattaziun da las finamiras da l'insrucziun u davart la deliberaziun da roms na vegnan betg midadas cun l'introducziun dal PI21 GR. L'adattaziun da las finamiras da l'insrucziun po avair consequenzas gravantas per la carriera da scola e suenter er per las pussaivladads professunalas. Perquai sto l'adattaziun da las finamiras da l'insrucziun esser ponderada e motivada bain pedagogicamain e pudair vegnir sustegnida dal SPS sco istanza che fa la dumonda en cas da mesiras da la pedagogia speziala.

Analogamain al sector simpel vegn in'adattaziun da las finamiras da l'insrucziun en il sector pretensius da las mesiras da la pedagogia speziala fatga mo, sche la scolara u il scolar è permanentamain surdumandà cun ademplir las pretensiuns

¹ PI21 GR, Survista, Obligaziuns, Cumpetenzas da basa dal ciclus.

da la scola. Questa adattaziun po esser utila, sche mesiras da promoziun vertentas n'èn betg stadas en cas d'eliminar la surdumandada en scola u sch'in grond squitsch po vegnir mitigia. Pia èsi necessari da dumandar in'adattaziun da las finamiras da l'instrucziun per singuls roms en il senn da l'art. 48 al. 1 lit. b da l'ordinaziun da scola, sche la scolara u il scolar n'è betg en cas da cuntanscher las finamiras d'instrucziun da la scola regulara en il rom da la scolaziun speziala. La dumonda cumpiglia tut las mesiras che stattan en connex cun l'adattaziun da las finamiras da l'instrucziun e ch'èn motivadas pedagogicamain (p.ex. l'applicaziun d'inurari spezial che divergescha da quel da la scola regulara, absenzas da l'instrucziun che han in motiv pedagogic, reducziun da las lecziuns previsas en l'urari).

La deliberaziun da singuls roms intervegn fermamain en la biografia d'emprender e sto perquai vegnir applitgada mo en moda fitg restrictiva. Ella sto vegnir tratga en consideraziun pir, cur che tut las furmas da l'adattaziun da las finamiras da l'instrucziun èn gia esauridas ubain sch'ella è inditgada cleramain en il cas singul (p.ex. en cas da plirs impediments grevs). Las regulaziuns vertentas en il sector da la pedagogia speziala ston vegnir resguardadas:

Fegl d'informaziun davart l'adattaziun da las finamiras da l'instrucziun e davart la deliberaziun da roms en la scolaziun speziala

3.3 Infurmaziuns per la planisaziun da l'instrucziun en la scolaziun speziala

Il spectrum da las scolaras e dals scholars en la scolaziun speziala è vast: Ultra da scolaras e scholars che cuntanschan dal tutfatg u per gronda part las finamiras regularas dal plan d'instrucziun, datti da quels che vegnan instruids en singuls roms, en plirs roms ubain en tut ils roms tenor finamiras da l'instrucziun adattadas. La dumonda, co ch'il PI21 GR po vegnir duvrà per la planisaziun e per la realisaziun da l'instrucziun sco er per la promoziun en la scolaziun speziala, sto vegnir respundida correspudentamain en moda differenziada e tenor las pussaivladads da las singulas scolaras e dals singuls scholars. Per scolaras e scholars che vegnan instruids en il rom da la scolaziun speziala, ston vegnir resguardadas las suandantas infurmaziuns en connex cun la realisaziun dal PI21 GR:

- **Consideraziun dal ritmus d'emprender**

Il PI21 GR na prescriba betg che las cumpetenzas vegnan acquistadas en in ciclus d'in onn da scola, mabain en ciclus da plirs onns. Sin basa da quai vegn promovì in pensar en periodas pli lungas e facilità in *tempo adattà da l'acquist da cumpetenzas* che po – en spezial per scolaras e scholars en la scolaziun speziala – cumpigliar tut ils ciclus.

- **Descriziun da las finamiras da l'instrucziun**

Ils *champs da cumpetenza* pon vegnir duvrads sco structura per formular las finamiras da l'instrucziun adattadas en differents roms. Sch'i vegn resguardada l'amplezza dals champs da cumpetenza e sche quella vegn messa intenziunadamain en connex cun l'instrucziun sco er cun la promoziun da singulas scolaras e singuls scholars, poi vegnir evità che singuls champs da svilup e da furmaziun vegnian negligids en la scolaziun speziala.

- **Validaziun dals champs da cumpetenza**

Ils champs da cumpetenza pon tuttavia vegnir validads differentamain en connex cun il cuntanscher las finamiras da l'instrucziun. Savens poi esser raschunaivel da metter accents per concentrar las forzas e per evitar surpretenziuns en singuls champs da cumpetenza, uschia che auters champs da cumpetenza daventan main impurtants. Per las singulas scolaras ed ils singuls scholars poi esser raschunaivel da lavurar l'emprim vi d'ina emprima part dals champs da cumpetenza e pli tard vi da l'autra.

- **Analisa da la situaziun**

La descripciun dals stgalims da cumpetenza dat impuls per analisar la situaziun individuala en ils champs e roms respectivs sco er per planisar la promoziun. Tge cumpetenzas han las scolaras ed ils scholars cuntanschi? Tgeninas èn adattadas sco finamiras per il proxim pass da svilup? En quest connex poi esser necessari d'adattar ils cuntegns ed ils temas dals stgalims da cumpetenza a la vegliadetgna da las scolaras e dals scholars, per exempel, sch'ina scolara da 14 onns cun plirs impediments lavura vi dals stgalims da cumpetenza dal 1. ciclus.

4. PI21 GR ed ICF

La diagnostica actuala da la pedagogia speziala emprova da tschiffar persunas cun in basegn da promoziun spezial e lur pussaivladads da svilup, lur disturbis e lur integraziun en ils conturns. La descripziun vegn fatga per uffants e giuvenils cun agid da la «classificaziun internaziunala da la funcziunalitad, da l'impediment e da la sanadad (ICF²)» ch'è vegnida publitgada da l'organisaziun mundiala da la sanadad (OMS/WHO) sco er sco versiun per uffants e giuvenils (ICF-CY).

Las scolas spezialas dal chantun Grischun èn obligadas da far ina planisaziun individuala da la promoziun per scolaras e

scolars en la scolaziun speziala, che vegn controllada ed adattada almain duas giadas per onn (la fin dal semester). En il manual qua avant maun, che s'orientescha al rapport spezial «Scolaziun speziala e Plan d'instrucziun 21» da la CDEP-T, vegn il PI21 GR mess en in connex cun l'instrument ICF.

La ICF ed il Plan d'instrucziun 21 èn vegnids sviluppads independentamain in da l'auter ed han differentas incumbensas e finamiras.

PI21 GR

Il PI21 GR è in compass per acquistar cumpetenzas en la scola populara. El fixescha las *finamiras per l'instrucziun sin tut ils stgalims da la scola populara* ed è in instrument per planisar l'instrucziun. En il center stattan finamiras da furmaziun che duain vegnir cuntanschidas d'uschè bleras scolaras e d'uschè blers scolars sco pussaivel.

En il center dal PI21 GR stat il *svilup da l'emprender e da la prestaziun* da las scolaras e dals scolars areguard las *cumpetenzas dal rom e las cumpetenzas transversalas*. Plinavant mussa il PI21 GR – cun formulaziuns orientadas a las cumpetenzas – tge ch'ina scolara u in scolar duai cuntanscher entaifer in tschert ciclus en differents champs ed areguard las cumpetenzas personalas, socialas e metodicas.

Supplementarmain porscha il PI21 GR otg *access orientads al svilup*. Quests otg secturs servan a las persunas d'instrucziun da la scolina per s'orientar e sco ina pussaivladad per instradar in passadi a la structura dals singuls roms dal plan d'instrucziun. Per las persunas d'instrucziun e per las persunas spezialisadas da la pedagogia speziala pon els esser fitg impurtants per la diagnostica da promoziun e per la planisaziun da promoziun ordaifer la scolina ed il 1. ciclus.

Cun sia *logica orientada a las cumpetenzas* facilitescha il PI21 GR da constatar, nua ch'ina scolara u in scolar sa chatta entaifer in champ.

ICF

La ICF serva a la *descripziun unitara da la funcziunalitad, da l'impediment e da la sanadad* da persunas. La noziun «funcziunalitad» cumpiglia tut ils aspects da la sanadad funcziunala, quai vul dir las funcziuns e las structuras corporalas, las activitads sco er la participaziun en vista als facturs dal context. La noziun «impediment» da la ICF è la noziun generala per mintga disturbi da la funcziunalitad d'ina persuna.

L'ediziun per uffants e giuvenils (children and youth, ICF-CY) permetta supplementarmain da *tschiffar las particularitads specificas d'umans giuvens durant il temp da lur creschientscha e svilup*.³

La ICF sa basa sin il *model bio-psico-social*. En ses center stattan las activitads d'ina scolara u d'in scolar. Questas activitads vegnan percepidas en effect reciproc cun las funcziuns e cun las structuras corporalas (abilitads mentalas e corporalas), cun ils problems da sanadad (p.ex. malsogna), cun ils facturs dal context (p.ex. sustegn tras ils geniturs, cumposiziun da la classa) sco er cun las abilitads da participaziun d'ina scolara u d'in scolar (p.ex. participaziun a differentas unitads da l'instrucziun).

Quest model po esser la basa per ina *lingua cuminaivla* da las parts participadas, ch'integrescha – ultra da la vista da las persunas d'instrucziun e da las persunas spezialisadas – er la vista dals geniturs sco er da las scolaras pertutgadas e dals scolars pertutgads davart la situaziun generala (maisa radunda).

² International Classification of Functioning, Disability and Health.

³ En quest rapport vegn duvrada – per simplifitgar – l'abbreviaziun ICF; manegiada è mintgamai l'ediziun per uffants e giuvenils ICF-CY.

Una corrispondenza sistematica tra i due strumenti non è data. La funzionalità tenore la ICF descrive però settori che influenzano il fatto, che e che gea, in tge grado che le competenze dal PI21 GR possono venire acquistate da singole scolares e singoli scolari. Sch'ins cumpareglia il settore da vita da la ICF cun il PI21 GR, constateschan ins ch'i dat relaziuns tra la gronda part da las activitads ed il PI21 GR, particularmain

- en ils champs,
- en ils access orientads al svilup ed
- en las cumpetenzas transversalas.

En la suadanta survista vegnan mussadas exemplaricain las relaziuns tra i settori da vita tenore la ICF (titels intermediars blaus) resp. il discurs davart la situaziun actuala⁴ (titels intermediars cotschens) cun ils access orientads al svilup, cun las cumpetenzas transversalas sco er cun ils champs dal PI21 GR.

Sectors da vita tenore ICF / discurs davart la situaziun actuala	PI21 GR: Access orientads al svilup	PI21 GR: Cumpetenzas transversalas	PI21 GR: Champs
1. Empreder ed applicaziun da la savida			
Empreder general			
Guardar tadlar explorar oralmain tutgar	Percepziun 		Rumantsch: Tadlar Art figurativ: Percepziun e reflexiun
Imitar acquistar infurmaziuns exercitar s'appropriar concepts s'appropriar abilitads	Empreder e reflexiun Connex e regularitads 	Trair a niz infurmaziuns 	ATT: Percepziun e reflexiun Invenziuns e svilup NUS: Fenomens optics Musica: Repertori da chanzuns AF: Senn per l'art e per maletgs
Focussar l'attenziun	Percepziun 	Autonomia 	ATT: Rimnar ed ordinar Funcziun e construcziun
Prender decisiuns	Indipendenza ed agir social 	Indipendenza 	

⁴ Per il discurs davart la situaziun actuala valan las recumandaziuns tenore las **directivas davart las mesiras da la pedagogia speziala**, p. 15 s.

Acquist da la lingua e furmaziun dal vocabulari / leger e scriver

S'acquistar la lingua	Lingua e communicaziun 	Abilitad linguistica 	Promoziun da la cumpetenzza linguistica
Leger scriver			Rumantsch: Leger Rumantsch: Scriver Rumantsch: Lingua en il focus

Emprender matematic

Far quints schliar problems	Orientaziun temporal Orientaziun en il spazi Connexs e regularitads 	Schliar incumbensas / problems 	Matematica: Dumber e variabla Furma e spazi Grondezzas, funcziuns, datas e casualitad
-------------------------------	---	--	--

2. Incumbensas generalas e pretensiuns

Ir enturn cun pretensiuns / contact cun umans

Surpigliar incumbensas simplas surpigliar incumbensas complexas dumagnar incumbensas en ina gruppa suandar rutinas pratitgar midadas en rutinas		Autonomia Abilitad da manar in dialog ed abilitad da cooperar 	NUS: Cuminanza e conflicts Rumantsch: Chapir en situaziuns dialogicas d'udida Discurrer en in monolog NUS: Elavuraziuns e midadas da substanzas
Ir enturn cun stress e cun autras pretensiuns psychicas pratitgar l'agen nivel d'activitads acceptar novaziuns	Indipendenza ed agir social 	Autonomia 	NUS: Sanadad e bainesser
Controllar ses cumportament e l'expressiun da sentiments	Indipendenza ed agir social 	Autoreflexiun 	

3. Comunicaziun

Comunicaziun

Reagir sin la vusch umana chapir comunicaziuns oralas communitgar en il senn da retschaiver gests u segns e simbols registrar la significaziun da comunicaziuns en scrit	Lingua e comunicaziun 	Abilitad da manar in dialog ed abilitad da cooperar 	Rumantsch: Chapir en situaziuns monologicas d'udida Chapir en situaziuns dialogicas d'udida Chapir texts da diever Discurrer en in dialog
Expressiuns preverbalas discurrer chantar producir comunicaziuns nunverbalas duvrar l'expressiun corporala producir simbols e dissegns exprimer comunicaziuns en la lingua da segns	Lingua e comunicaziun 	Abilitad linguistica 	Rumantsch: Discurrer Art figurativ: Elements da basa da l'art figurativ Proceduras d'art figurativ Musica: La vusch en l'ensemble La vusch sco med d'expressiun Expressiun corporala tar musica

4. Mobilitad

Moviment e mobilitad

Midar la posiziun dal corp seser star en pe sa spustar	Corp, sanadad e motorica 		Moviment e sport: Percepziun dal corp Musica: Scolaziun sensomotrica
Prender si e purtar objects diever dal maun cun motorica fina bittar	Corp, sanadad e motorica 		Rumantsch: Abilitads fundamentalas scriver AF: Proceduras d'art figurativ Material ed iseglia ATT: Procedura Material, iseglia e maschinas Moviment e sport: Bittar

Chaminar ruschnar sa spustar en differents conturns	Corp, sanadad e motorica Orientaziun en il spazi 		Moviment e sport: Sa mover vi d'urdains
Duvrar meds da transport charrar in vehichel (p.ex. velo)	Corp, sanadad e motorica Orientaziun en il spazi 		Moviment e sport: Rudlar e charrar

5. Autoprovediment

Guardar per sasez

Sa lavar tgirar ses corp (p.ex. dents, pel) ir sin tualetta sa vestgir			NUS: Sanadad e bainesser
Mangiar baiver dar adatg da la sanadad guardar sin l'atgna segirezza	Corp, sanadad e motorica 		NUS: Sanadad e bainesser Nutriment, mangiativas Moviment e sport: Sa mover vi d'urdains Segirezza e responsabladad

6. Interacziuns e relaziuns interpersonalas

Contact cun umans

Mussar respect e cordialitad en relaziuns reagir adequatamain sin segns socials en relaziuns reagir differentamain sin persunas enconuschentas e nunenconuschentas entrar en relaziuns mantegnair la distanza sociala	Indipendenza ed agir social 	Abilitad da manar in dialog ed abilitad da cooperar 	NUS: Cuminanza e conflicts Amicizia
--	--	--	---

Temp liber, recreaziun, cuminanza

Contact cun persunas estras contact cun persunas autoritaras (p.ex. persunas d'instrucziun, persunas spezialisadas da la pedagogia speziala) contact cun amis viver relaziuns famigliaras	Indipendenza ed agir social 	Ir enturn cun la diversitad 	NUS: Differentas modas da viver Amicizia
--	--	---	---

5. Situaziuns d'emprender

Qua sutvart vegnan descrittas exemplaricamain situaziuns d'emprender da scolaras e scholars en la scolaziun speziala per illustrar la realisaziun dal PI21 GR e per mussar la colliaziun tranter planisaziun da promoziun e planisaziun da l'instrucziun (realisaziun da la tavla da lecziuns). Ils rasters d'orientaziun cun lur differents criteris duain gidar ad eruir, co ch'il PI21 GR po vegnir realisà per l'instrucziun, per la promoziun e per il giudicament.

In criteri central da differenziaziun tranter las quatter situaziuns d'emprender è la resposta a la dumonda, sche las cum-petenzas da basa dal PI21 GR pon vegnir cuntanschidas. En connex cun quai stat la dumonda, quant fitg che l'acquist individual da cum-petenzas po sa drizzar tenor il PI21 GR. Ulteriurs criteris èn l'impurtanza dals access orientads al svilup dal PI21 GR, ils meds d'instrucziun, il material d'instrucziun ed ils meds auxiliars sco er la furma dal giudicament (attestat).⁵ Sin plaun surordinà vegnan distinguidas quatter situaziuns d'emprender. La descripziun da las situaziuns d'emprender qua sutvart sco er dal gener dal basegn spezial da promoziun è prototipica ed ha in caracter illustrativ. En la pratica èn las apparientschas pli complexas e pli eterogenas che quai ch'ellas pon vegnir preschentadas qua; ultra da quai èn ils passadis tranter las gruppas per part fluctuants.

⁵ Detagls davart il giudicament en la scolaziun speziala sa chattan sut.

Situaziun d'emprender 1: Cuntanscher las cumpetenzas da basa en secturs parzials mo cun sustegn da la pedagogia speziala

Questas scolaras e quests scolars han ina capaciad cognitiva che permetta da cuntanscher las cumpetenzas da basa per part senza agid, per part dentant mo cun agid da mesiras da la pedagogia speziala (p.ex. promoziun en cas da flaiwlezas parzialis da la prestaziun, logopedia, terapia da psico-motorica). En la scolaziun speziala pertutga quai per exempel scolaras e scolars cun singularitads dal cumportament u cun impediments psychics sco er cun ils disturbis d'emprender appartegnents u cun autissem Asperger.

Raster d'orientaziun per la situaziun d'emprender 1 (cf. exempel concret «Bianca» (👉))	
Cuntanscher las cumpetenzas da basa	En secturs parzials cuntanschan las scolaras ed ils scolars las cumpetenzas da basa dal PI21 GR mo cun in sustegn supplementar da la pedagogia speziala.
Acquist da cumpetenzas tenor il PI21 GR	L'acquist da cumpetenzas capita tenor il PI21 GR. Per singulas cumpetenzas po esser necessaria in'adattaziun da las finamiras da l'instrucziun.
Access orientads al svilup dal PI21 GR	Ils access orientads al svilup èn impurtants cunzunt per la planisaziun da promoziun durant ils emprims onns da scola e specificamain en quels secturs, nua che las scolaras ed ils scolars dovràn ina promoziun da la pedagogia speziala.
Meds d'instrucziun, material d'instrucziun e meds auxiliars	Diever da meds d'instrucziun da la scola regulara. En champs, nua ch'i dovra ina promoziun speziala, pon quels vegnir cumplettads cun materialias adattadas (p.ex. incumbensas differenziantas resp. da la pedagogia speziala).
Giudicament	Attestat da la scolaziun speziala: attestat da notas cun rapport agiuntà davart l'emprender

Situaziun d'emprender 2: Cuntanscher las cumpetenzas da basa sco er ulteriuras cumpetenzas specificas per l'impediment

Questas scolaras e quests scolars han ina capaciad cognitiva che permetta da cuntanscher las cumpetenzas da basa. A medem temp han questas scolaras e quests scolars in impediment. I po sa tractar per exempel d'in impediment corporal (cf. exempel concret Adrian), d'in impediment da l'udida u da la vesida u d'in autissem Asperger.

Raster d'orientaziun per la situaziun d'emprender 2 (cf. exempel concret «Adrian» (👉))

Cuntanscher las cumpetenzas da basa Supplementarmain: Acquist da cumpetenzas specificas per l'impediment	Las scolaras ed ils scolars cuntanschan almain las cumpetenzas da basa sco er ulteriuras cumpetenzas specificas per l'impediment, sco per exempel l'applicaziun da lur sutga cun rodas, la lectura da la scrittira per tschorvs u la communicaziun en la lingua da segns.
Acquist da cumpetenzas tenor il PI21 GR	L'acquist da cumpetenzas capita tenor il PI21 GR. Areguard singulas cumpetenzas ston vegnir fatgas adattaziuns pervia da l'impediment. I sto vegnir fatg atenziun ch'i na vegnian betg simplamain stritgadas cumpetenzas che na pon betg vegnir acquistadas u che pon vegnir acquistadas mo per part pervia da l'impediment, mabain che questas cumpetenzas vegnian cumplettadas u substituidas tras cumpetenzas specificas per l'impediment (p.ex. sport en sutga cun rodas).
Access orientads al svilup dal PI21 GR	Access orientads al svilup pon esser impurtants en singuls champs specifics per l'impediment er sur ina fasa che dura pli ditg.
Meds d'instrucziun, material d'instrucziun e meds auxiliars	Diever da meds d'instrucziun en la scola regulara. Cumplettaziun cun materialias d'instrucziun/meds auxiliars specifics per l'impediment adina là, nua che quai è raschunaivel e necessari.
Giudicament	Attestat da la scolaziun speziala: attestat da notas cun rapport agiuntà davart l'emprender

Situaziun d'emprender 3: Cuntanscher las cumpetenzas da basa mo en secturs parzials, cun retard u insumma betg

La capaciad da las scolaras ed ils scolars è cleramain restrenschiada, uschia ch'els na pon betg cuntanscher las cumpetenzas da basa, er betg cun agid da mesiras supplementaras da la pedagogia speziala. Da questa gruppa fan part p.ex. scolaras e scolars cun singularitads dal cumportament e cun disturbis d'emprender supplementars, che pretendan in'adattaziun pli intensiva da las finamiras da l'instrucziun, u scolaras e scolars cun in grev impediment linguistic, cun in lev impediment spiertal u cun plirs impediments levs.

Raster d'orientaziun per la situaziun d'emprender 3 (cf. exempels concrets «Luisa» (👉) e «Christine» (👉))

Cuntanscher las cumpetenzas da basa	Las scolaras ed ils scolars cuntanschan las cumpetenzas da basa mo en secturs parzials, cun retard u insumma betg, er betg cun in sustegn supplementar da la pedagogia speziala.
Acquist da cumpetenzas tenor il PI21 GR	L'acquist da cumpetenzas tenor il PI21 GR capita en tut quels champs e champs da cumpetenza, en ils quals la scolara u il scolar po – eventualmain er cun sustegn da la pedagogia speziala – cuntanscher las cumpetenzas da basa dal ciclus respectiv. En champs e champs da cumpetenza, en ils quals i n'è betg realistic che las scolaras ed ils scolars cuntanschan las cumpetenzas da basa dal ciclus, vegnan las finamiras adattadas a las pussaivladads individualas, per exempel cun tscherner stgalims da cumpetenza pli bass sco finamira u aspects parzials cuntanschibels da las descripciuns dals stgalims. En quest connex vegni, sche pussaivel, empruvà da cuntanscher finamiras parzialas dal plan d'instrucziun.
Access orientads al svilup dal PI21 GR	Ils access orientads al svilup èn impurtants cunzunt per ils emprims onns da scola e specificamain en quels secturs, nua che las scolaras ed ils scolars dovrà ina promoziun da la pedagogia speziala.
Meds d'instrucziun, material d'instrucziun e meds auxiliars	Per quant che las pussaivladads individualas permettàn, vegnan duvrads meds d'instrucziun regulars. En champs e champs da cumpetenza, nua ch'igl è nunrealistic da cuntanscher las cumpetenzas da basa dal ciclus, er betg cun in sustegn da la pedagogia speziala, vegnan duvrads meds e materialias d'instrucziun orientads tenor la pedagogia curativa ch'èn adattads per il sustegn en il cas singul.
Giudicament	Attestat da la scolaziun speziala: attestat da notas cun rapport agiuntà davart l'emprender u attestat en furma libra

Situaziun d'emprender 4: Cuntanscher il 1. stgalim dal svilup da las cumpetenzas dal 1. ciclus cun retard, mo en secturs parzials u insumma betg

La capaciad da las scholaras e dals scholars è restrenschida considerablamain, uschia ch'els na pon strusch u insumma betg cuntanscher las cumpetenzas da basa dal 1. ciclus, er betg cun agid da mesiras supplementaras da la pedagogia speziala. Da questa gruppa fan part p.ex. scholaras e scholars cun in impediment spiertal mesaun fin grev sco er cun plirs impediments mesauns fin grevs.

Raster d'orientaziun per la situaziun d'emprender 4 (cf. exempel concret «Daniel» (👉))

Cuntanscher las cumpetenzas da basa	Las scholaras ed ils scholars na cuntanschan betg il 1. stgalim dal svilup da las cumpetenzas, al cuntanschan cun retard u mo en secturs parzials.
Acquist da cumpetenzas tenor il PI21 GR	Las scholaras ed ils scholars duain – tut tenor lur pussaivladads e lur stadi da svilup – vegnir en contact ed experimenter cun cuntegns da tut ils champs dal PI21 GR. Ils champs da cumpetenzas servan er en questa situaziun sin plaun surordinà sco punct da referiment e sco basa d'orientaziun per concepir l'instrucziun resp. la promoziun. Ils svilups da las cumpetenzas na vegnan per regla betg applitgads per questas scholaras e quests scholars.
Impurtanza dals access orientads al svilup dal PI21 GR	Ils access orientads al svilup dal PI21 GR descrivan quels champs, en ils quals las scholaras ed ils scholars pon vegnir promovids essenzialmain. Els han ina impurtanza speziala durant l'entir temp da scola ed en tut las parts dal svilup.
Meds d'instrucziun, material d'instrucziun e meds auxiliars	I vegnan duvrads meds e materialias d'instrucziun orientads a la pedagogia curativa ch'èn adattads per il sustegn en il cas singul.
Giudicament	Attestat da la scolaziun speziala: attestat en furma libra

6. Exempels concrets

Ilis exempels concrets che figureschan per mintga situaziun d'emprender descritta en il chapitel 5 e che vegnan preschentads qua sutvart sa basan – cun excepziun da l'exempel concret «Luisa» – sin quels dal rapport spezial «Plan d'instrucziun 21 e scolaziun speziala» da la CDEP-T. Ilis exempels concrets èn vegnids creads en differents contexts instituziunals e mussan ina part da la realitad da la pratica da la pedagogia speziala; uschia sa decleran las differenzas en la lingua duvrada ch'èn vegnidas mantegnidas aposta. Ilis exempels concrets cuntegnan infurmaziuns per connexs che pon vegnir fatgs en il rom da la planisaziun da la promoziun tar il PI21 GR.

In'analisa da la situaziun tenor criteris da la pedagogia speziala ed orientada a las cumpetenzas sco er ina planisaziun da la promoziun s'orienteschan – uschenavant che quai è raschunaivel e pussaivel – vi dal svilup da las cumpetenzas tenor il plan d'instrucziun e resguardan trais cumponentas principalas (parts):

- Emprima part: La persuna d'instrucziun examinescha las scolaras ed ils scolars l'emprim sin fundament da differents *secturs da la vita*. En ils exempels che suondan èn quels cumpatibels areguard il cuntegn cun ils secturs da la vita tenor ICF. Alura descriva ella, sche funcziuns dal corp e/u structuradas èn disturbadas e tge effect che quai ha per l'ambient.
- Segunda part: *Cundiziuns che promovon e che disturban (frainan)* l'emprender vegnan identifitgadas e numnadas.
- Terza part: *Accents da promoziun* vegnan fixads e mess activamain en relaziun cun ils champs da cumpetenza dal PI21 GR.

En il rom da la scolaziun speziala vegnan fatgas periodicamain analisas da la situaziun. Almain duas giadas per onn vegn la planisaziun individuala da la promoziun examinada ed adattada, e quai cun integrar tut las parts participadas impurtantas. La planisaziun da la promoziun vegn documentada uschia ch'ella è suandabla e chapibla. L'analisa da la situaziun e la planisaziun da la promoziun tenor criteris da la pedagogia speziala mussan las resursas, las deblezzas, las fermezzas en differents secturs centrals da l'emprender e da l'acquist d'enconuschientschas, da las funcziuns dal corp, da l'autonomia sco er da las cumpetenzas socialas. Ellas sustegnan la planisaziun e la realisaziun da l'instrucziun adequata e da la promoziun tenor criteris da la pedagogia speziala. Impurtant èsi ultra da quai d'identifitgar e da numnar cleramain factors che sustegnan e che frainan l'emprender per concepir l'ambient d'emprender uschia che la promoziun è uschè buna sco pussaivel. L'analisa da la situaziun gida la finala a giuditgar concretamain per mintga scolara e scolar, sin tge champs da cumpetenza ch'i duai vegnir lavurà e tge stgalims da cumpetenza dal PI21 GR che duain vegnir prendids en mira en la proxima fasa, vul dir durant il proxim mez onn. Per quest intent duain ils accents da promoziun che resultan da l'analisa da la situaziun vegnir mess activamain e cun cleras finamiras en connex cun las cumpetenzas en il PI21 GR. Ultra da quai duain quests accents vegnir documentads en moda transparente e chapaivla (cf. latiers er ils puncts generals dal chap. 4).

Exempel concret «Bianca» (cf. situaziun d'emprender 1)

«Bianca» ha 10 onns ed ha gia passentà en giuvens onns ina vita turbulenta. Sco uffant da 3 onns è ella vegnida piazzada en in lieu ester e viva actualmain en sia terza famiglia da tgira. Schebain che ses potenzial intellectual è normal, po ella pro-

fitar da tal mo en moda insufficienta pervia da ses cumportament d'emprender e da lavurar e cumportament social. Dapi dacurt frequenta ella ina scola speziala.

Secturs da la vita (tenor ICF)	
Emprender general	Bianca sa s'entusiasmar e s'interessar fitg per tscherts temas. Ad ella na gartegi betg adina da restar durant in temp pli lung tar ina lezia u tar in pensum, er betg tar ina che l'interess. Ella dovra anc adina sustegn per ch'ella possia trair a niz il potenzial ch'ella ha. Da sa fatschentar cun temas e cun incumbensas prescrittas la fa per il solit fadia. Per Bianca èsi fitg impurtant da vesair il senn d'ina lezia u d'in pensum. Uschia po ella er s'occupar pli facilmain da tala.
Acquist da la lingua e furmaziun dal vocabulari	Ella applitgescha memia pauc las cumpetenzas linguisticas ch'ella ha a disposiziun. Savens croda ella en ina lingua d'uffant pitschen u da fantasia.
Leger e scriver	Bianca legia currentamain ed enclegia texts simpels. Cun il scriver ha Bianca fadia. Ella scriva tenor l'udida. Sia sintaxa ha largias. Ella observa pauc la scripziun grond e pitschen. I n'è anc betg cler, sche quai dependa da la rutina, da la motivaziun mancanta u da las premissas pli difficilas en l'emprender.
Emprender matematic	Bianca sa mova en moda segira en il spazi da dumbers fin 1 000 000. Er tar ils quints da dumbers mussa ella prestaziuns fitg bunas. Ils proxims dis midain nus al carnet da la 4. classa. Cun quints da text ha ella anc difficultads.
Savoir ir enturn cun pretensiuns	Ella enconuscha las reglas da curtaschia. I la gartegia adina meglier er d'observar talas. Anc adina viva ella fitg savens en «ses mund», savens vul ella alura esser in animal u ina striuna. Ella sa esser fitg testarda e na sa mintgatant betg sa liberar dal cumportament che impedescha ella ed er la gruppa da lavurar vinavant. En il fratemp sa ella però – grazia ad ina buna structuraziun – ademplir ina part adina pli gronda da las pretensiuns.
Communicaziun	Sia communicaziun è savens anc adina unilateral. Emitter sa ella cleramein meglier che retschaiver. Sche nus ans fatschentain cun ses temas, sa ella entrar meglier en ina interacziun verbala.
Moviment e mobilitad	En la gymnastica è Bianca adestra, svelta e perseveranta. Per il scriver dovra ella bler temp. La moda co ch'ella tegna il stilograf e tut il process da scriver èn sfurzads. Quai ha er consequenzas per il zambregiar. Ella na lavura betg exactamain, ha dentant bunas ideas.
Guardar per sasez	Mintgatant è Bianca uschè profund en ses agen mund da fantasia ch'ella na sa anc betg guardar per sasez en tut ils secturs. Sch'ella è p.ex. en gir sco «diala» u sco «striuna», emblida ella da trair en la giacca per la pausa u da mangiar la marena preparada.

Contact cun umans	En il contact cun umans è ella anc malsegira e mintgatant maladestra. Uschia provochescha ella p.ex. mintgatant cun ses cumportament da pop. Quest cumportament po midar andetgamain en fermas ingiurias, sch'ins n'entra betg en sias finamiras. Quai chaschuna mintgatant grondas dispitas en la gruppa u cun autras scholaras e scholars.
Temp liber, recreaziun e communidad	I n'è betg cler co che Bianca passenta ses temp liber.

Cundiziuns che promovan e che disturban l'emprender	
Cundiziuns che promovan l'emprender	Cundiziuns che disturban l'emprender
• moviment • far colliaziuns cun interess • cleras structuradas ed indicaziuns da temp • dar immediatamain in resun en cas d'interacziuns • pudair raquintar da l'agen tema • emprender matematic	• fadia cun temas prescrits • sequenzas d'instrucziun lungas e pauc ritmisadas • la motorica fina restrenschiada ha consequenzas per il scrire e per il zambregiar • betg savair co sa mover en differents settings • savair tadlar

Accents da promoziun actuals en colliaziun cun il PI21 GR

Accents da promoziun	PI21 GR		
	Access orientads al svilup	Cumpetenzas transversalas	Champs
Ir enturn cun pretensiuns / emprendre general • Sa interromper sia activitad actuala pliras giadas il di (almain 1 x / lecziun) e sa s'occupar da novs inputs resp. da novas incumbensas. • S'occupa d'incumbensas prescrittas e realisescha quellas precis tenor l'instrucziun.	Percepziun Emprendre e reflexiun Independenza ed agir social 	Autoreflexiun Autonomia Independenza Schliar lezijs / pensums / problems 	
Leger e scriver Ella sa scriver giu texts curts senza sbagls. Tar il scriver libra (p.ex. inscripziuns en il diari u descripziuns da maletgs) sa ella • far correctamain (sintaxa, foneticamain precis) frusas simplas cun subject, verb ed object (4 fin 8 peds) • observar il scriver grond u pitschen.	Percepziun Connexs e regularitads Fantasia e creativitat Lingua e comunicaziun 	Autoreflexiun Autonomia Abilitad linguistica Trair a niz infurmaziuns Schliar lezijs / pensums / problems 	Las scolaras ed ils scolars san cun sustegn perscrutar lingua cun agid d'emprovas linguisticas (p.ex. emprova da spustada, emprova da l'infinitiv) (R.5.A.1.b Reglas ortograficas (R.5.C.1.d ... san metter lur patratgs ed ideas en ina successiun chapibla. (R.4.D.1.c
Comunicaziun En in discurs curt sa ella drizzar sia atenziun sin ses visavi.	Percepziun Lingua e comunicaziun 	Abilitad da cooperar Abilitad da schliar conflicts Ir enturn cun la diversitad 	... disponan da la perseveranza necessaria per suandar in text auditiv pli lung. (R.1.A.1.e ... san suandar contribuziuns da discurs e memorisar l'important. (R.1.C.1.c

Exempel concret «Adrian» (cf. situaziun d'emprender 2)

«Adrian» è in giuvenil da 16 onns che frequenta la 3. classa dal stgalim secundar I cun scolaziun speziala integrativa. Adrian ha in impediment d'udida d'in grad mesaun. El porta in apparat d'udida en l'ureglia dretga. En l'instrucziun vegn duvrà in apparat da FM. Adrian è savens malsaun. Il pli savens

ha el mal il venter u mal il chau. Adrian è conscient da la problematica da sias bleras absenzas; el emprova da vegnir a scola, er sch'el na sa senta betg bain. Ma i sa mussa adina pli urgentamain che Adrian stuess laschar sclerir ses mal il chau d'in medi.

Secturs da la vita (tenor ICF)	
Emprender general	Per gronda part è Adrian interessà vi da l'instrucziun. El s'occupa da novs temas ed emprova da chapir quels e da far correctamain las lezias ed ils pensums. Sch'insatge n'è betg cler, dumonda el. En spezial tar lezias e pensums che han da far cun lingua è el svelt malsegir e vuless bler sustegn. L'impediment d'udida dad Adrian sa mussa mintgatant tras il fatg ch'el sa lascha svelt distrair: svelt è el visualmain tar ils conscolars e na taidla betg pli a las instrucziuns da la persuna d'instrucziun. Suenter ha el alura puspè dumondas en chaussa. En l'instrucziun fa el savens ramurs per sa stimular (p.ex. batter d'in cuntin cun il culli sin maisa / sa mover vi e nà cun la sutga per ina ramur da sgriziar e.u.v.). En quest connex sa mussa in cumportament d'uffant pitschen ch'el n'ha betg anc superà e che dumonda stimul.
Acquist da la lingua e furmaziun dal vocabulari	Adrian ha in vocabulari ch'è fermamain limità. Ad el mancan bleras noziuns da la savida generala da sia vegliadetgna. L'ultim mez onn ha Adrian cumenzà a leger pitschens cudeschs. Perquai ch'el fa gugent lezias e pensums matematics, lavura el spezialmain vi da lezias e pensums da text pertutgant temas matematics per engrondir uschia ses vocabulari. Senza ses apparat d'udida n'èsi betg garantì ch'el chapeschia en general quai che vegn ditg en l'instrucziun. Quai bada el pli e pli er sez.
Leger e scriver	En la chapientscha da texts arriva Adrian svelt a cunfins. Pervia da ses vocabulari limità al mancan expressiuns e noziuns per encleger ils texts. Bain legia el currentamain, ma el tragutta savens las finiziuns dals peds. En scriver sa el exprimer per regla quai ch'è manegià, en la grammatica mussa el anc malsegirezzas (cas, preposiziuns, furmas verbalas).
Emprender matematic	Ils roms preferids dad Adrian èn la matematica e la geometria. El sa fitg bain l'amulain pitschen, il far quint en scrit sto vegnir repetì. Tar quints da text arriva el svelt al cunfin dal chapir, pervia da quai fa Adrian – parallelamain a la materia da la classa regulara – quints da text per trenar sia chapientscha da texts. Adrian ha fitg gugent la geometria. El lavura cun quità e precis. Dissegns e construcziuns geometricas ha el spezialmain gugent. Qua po el s'approfundar e construescha figuras bellas ed exactas. Adrian è er en cas d'applitgar e da midar furmlas simplas – e quai senza esser conscient da las leschas algebraicas.

Savair ir enturn cun pretensiuns	Adrian sa far autonomamain ina lezia u in pensum ch'el ha survegnì, sch'igl è cler per el, da tge ch'i sa tracta. Tar lavurs en gruppa sa lascha el distrair svelt; la communicaziun è difficila en talas situaziuns ed el sa lascha surmanar pli svelt a disturbis. Las lezias ed ils pensums ch'el sto far prenda Adrian serius; en ca da malsegirezzas telefona el la saira a la persuna d'instrucziun. Adrian sa stenta da cuntanscher bunas prestaziuns. El fa las lezias ed ils pensums fidadamain e vegn punctualmain e regularmain a l'instrucziun. Or da tema da survegnir ina remartga vegn el, schebain ch'el ha ina lunga via da scola, mintga damaun bler memia baud a scola, p.ex. a las 7.30, e quai er, sch'el ha scola pir a las 8.15.
Communicaziun	Adrian discorra gugent e sa baratta savens cun conscolars. Eveniments persunals sco er temas dal mintgadi stattan qua en il center. La pronunzia d'Adrian è chapaivla. El ha bleras ideas, associaziuns e dumondas. Per el n'èsi betg simpel da spetgar, sche ses visavi vuless er dir insatge. El chapescha meglier quai che vegn ditg, sch'i vegn discurre tudestg standard e sch'el vesa en ils eglis la persuna che discorra cun el. L'impediment d'udida e sia expressiun linguistica che n'è mintgatant betg clera, pon chaschunar qua u là malchapientschas.
Moviment e mobilitad	En zambregiar è Adrian fitg inschignaivel. El lavura precis e cun perseveranza. En l'instrucziun da sport è Adrian activ e fair. En il temp liber è el in sportist activ: el va cun velo, fa kickboxing e dat ballape.
Guardar per sasez	Adrian bada ch'in aparat d'udida defect u mancant l'impedescha. Schebain che l'apparat da FM è fitg impurtant per el, emblida el savens da purtar cun sai quel.
Contact cun umans	Adrian è in giuvenil legher e social. En classa ha el chattà in pèr amis. Envers la persuna d'instrucziun è Adrian per regla amiaivel e plain respect. Per Adrian èsi difficil da tadlar tant ils conscolars sco er las persunas d'instrucziun, sche quels espriman lur opiniun. Adrian sto anc emprender a regular frustraziuns; i capita ch'el mida entaifer in curt temp d'ina luna legra ad ina luna agressiva. I para ch'ina energia «negativa» s'accumulescha en el, che sa stgargia alura andetgamain. Quai ha chaschunà gia differentas giadas situaziuns offendentas tranter el ed ils conscolars.
Temp liber, recreaziun e communitad	El vuless chalar cun il kickboxing, perquai ch'el vul investir dapli temp per la scola. Las persunas d'instrucziun l'han scusseglià fermamain da far quai. Adrian dovra sper la scola in ventil, nua ch'el po sa sfugar.

Cundiziuns che promovan e che disturban l'emprender

Cundiziuns che promovan l'emprender	Cundiziuns che disturban l'emprender
• aparat da FM • contact visual cun la persuna d'instrucziun • visualisaziun a la tavla naira / al retroprojectur • instrucziuns cleras e curtas • prender per mauns en moda averta temas d'emprender	• inquietezza en l'instrucziun • lungas sequenzas d'instrucziun auditivas • pronunzia malarticulada • bleras infurmaziuns a medem temp

Accents da promoziun actuals en colliaziun cun il PI21 GR

Accents da promoziun

Lingua: Cumplettaziun dal stgazi da plets

Jau cumpletttesch mes stgazi da plets. Jau exercitesch mia chapientscha da texts (encleger las instrucziuns da texts en matematica ed en rumantsch). Jau meglieresch mia cumpetenza en scriver.

- Jau main ina cartoteca cun noziuns novas e cun lur decleraziuns en rumantsch.
- Jau tschern in cudesch e legel regularmain en quel (ca. 70 minutas per emna u 10 minutas per di). Uschia meglieresch jau mias abilitads da leger ed engrondesch mes stgazi da plets e mia savida generala. Plets novs surpigl jau en il carnet da plets / las cartinas da plets.
- Jau scriv regularmain texts davart differents temas.

En geometria na datti per Adrian nagin sector che stuess vegnir promovì spezialmain. Ella è sia gronda fermezza. Jau elavur autonomamain in tema en geometria e met a disposiziun mia savida a la classa sco expert.

- Jau tschern in u plirs corps e sun en cas da preschentar las relaziuns spazialas.
- Jau ponderesch, co che jau poss mussar a la classa quai che jau hai emprendì.
- Jau ma stent per in dialog che mussa stima per ils auters.

Cumpetenzas persunalas / socialas

Savair diriger l'agen cumportament
Jau reflectesch mes cumportament.

- Jau giuditgesch regularmain mes cumportament (cumportament da lavurar e cumportament social).
- Jau survegn regularmain in giudicament ester tras la persuna d'instrucziun.
- Jau m'annunziel, sche jau na chapesch betg insatge u sche jau n'enconusch betg in pled.

Finamiras or dal PI21 GR

Rumantsch: Leger

Las scholaras ed ils scholars san prender infurmaziuns impurtantas or da texts da diever.

(R.2.B.1e , R.2.B.1f)

Rumantsch: Scrivere

Las scholaras ed ils scholars san metter lur ideas e lur patratgs en ina successiun chapibla e logica. Els san vegnir en in fluss da scriver e formular adequatamain a lur intenziun.

(R.4.D.1e , R.4.D.1f)

Matematica: Furma e spazi

Las scholaras ed ils scholars san preschentar corps e relaziuns spazialas. (MA.2.C.1)

... san skizzar e descriver corps cumponids. (MA.2.C.1h)

... san disegnar en in retagl la figura perspectivica, la vista verticala, la vista frontala e la vista laterala da corps rectangulars. (MA.2.C.1i)

... san skizzar prismas e piramidas e preschentar la figura perspectivica, la vista verticala, la vista frontala e la vista laterala da quellas sco era disegnar lur rait. (MA.2.C.1k)

Cumpetenzas persunalas

Enconuscher e nizzegiar las atgnas resursas

- Sa percepir agens sentiments ed exprimer quels tut tenor la situaziun.
- Sa cumparegliar atgnas valitaziuns ed agens giudicaments cun valitaziuns e giudicaments externs e trair conclusiuns or da quai.
- Sa realisar conclusiuns tratgas or da giudicaments da sasez e d'auters.

Exempel concret «Luisa» (cf. situaziun d'emprender 3)

«Luisa» è ina matta da 10 onns che vegn promovida en la 4. classa cun ina scolaziun speziala integrativa. En il 2. onn da scolina ha il servetsch psicologic da scola constatà in pitschen deficit d'intelligenza. Luisa vegn per il solit cun buna luna a scola. Ella

sa cumporta en general en moda adattada, è però reservada, sch'i sa tracta da contacts socials. Ella viva cun sia mamma in zic ordaifer il vitg.

Secturs da la vita (tenor ICF)	
Emprender general	Luisa è interessada vi da la scola. Sin il champ «natira, uman e societad» è ella diligenta ed elavura gugent e cun perseveranza fegls da lavur. Cun memorisar ha ella tscherts deficits. A Luisa ston decleraziuns vegnir repetidas bleras giadas. En classa ha Luisa retegnientschas e n'arriva betg da mussar sias abilitads als auters uffants.
Acquist da la lingua e furmaziun dal vocabulari	Luisa sa s'exprimer en lingua standard en moda e maniera simpla e sa p.ex. descriver in object. Ella ha plaschair vi dal scrire. Cun excepziun dals peds duvrads savens scriva ella anc adina tenor l'udida. Ella sa leger vaira fluidamain in text curt, enclegia però anc pauc da quai ch'ella ha legì.
Emprender matematic	En il spazi da dumber fin 20 enconuscha ella en il fratemp ils quints ils pli frequents. Senza la midada da diesch arriva ella per part er da far operaziuns fin 100. Sin l'ura na sa ella anc betg guardar correctamain en moda fidada (differenziar la lantschetta d'uras e da minutas).
Savair ir enturn cun pretensiuns	Luisa sa senta svelt malsegira e n'ha betg gronda confidenza en sasezza. Sch'insatge n'è betg cler, dumonda ella svelt la pedagoga curativa u la persuna d'instrucziun da classa senza empruvar l'emprim sezza da chattar ina soluziun. La via da scola cun l'auto da posta dumogna Luisa bain.
Communicaziun	Oravant tut en gruppas pitschnas è Luisa comunicativa e sa raquintar p.ex. da la fin d'emna. Mintgatant tschertga ella anc ils dretgs peds, als chatta però per gronda part ed ils auters uffants la taidlan.
Moviment e mobilitad	Gimnastica è ina da las grondas fermezzas da Luisa. Tant en il gieu cun la balla sco er en la gimnastica d'urdains è ella fitg svelta ed adestra (impurtant èsi che las reglas da gieu vegnan decleradas bain ad ella).
Guardar per sasez	Luisa sa – sche necessari – sa far valair davant auters uffants e sa defender. Ella guarda bain da sias materialias da lavur e las tracta cun quità.
Contact cun umans	En la classa è Luisa integrada bain ed er bainvesida en gruppas da lavur. Envers auters è Luisa però plitgusch reservada e preferescha il contact in ad in. En la pausa gioga ella quasi adina cun las medemas consolaras. Novs contacts n'arriva ella strusch da far activamain. Ses cumportament è en general amiaivel e sensibel.
Temp liber, recreaziun e communitad	Luisa sa participescha cun grond plaschair vi da la purschida polivalenta da sport. Al liber vesan ins savens ella a jugar cun uffants pli giuvens, nua ch'ella sa senta apparentamain in zic pli segira.

Cundiziuns che promovon e che disturban l'emprender

Cundiziuns che promovon l'emprender	Cundiziuns che disturban l'emprender
• cleras structuradas e reglas • lavur en gruppas pitschnas • resuns regulars davart il cumportament social e d'emprender (Luisa reagescha fitg bain sin resuns positivs) • atmosfera da lavur amiaivla • visualisaziuns e temp avunda per decleraziuns	• situaziun da lavur gnervusa e malsurvesaivla, squitsch da temp • instrucziuns resp. decleraziuns pli lungas fatgas senza interrupziuns

Accents da promoziun actuals en colliaziun cun il PI21 GR

Accents da promoziun	PI21 GR		
	Access orientads al svilup	Cumpetenzas transversalas	Champs
Acquist da la lingua e furmaziun dal vocabulari • Savair raquintar e formular insatge en urden cronologic • Savair encleger precisamain frastas simplas • Cumplettaziun dal vocabulari	Lingua e communicaziun 	Abilitad linguistica 	Las scholaras ed ils scholars san raquintar ina istorgia a moda chapibla. (R.3.B.1d) ... chapeschan en general in simpel text da diever cun agid da dumondas intenziunadas e san prender ora infurmaziuns impurtantas. (R.2.B.1c) ... san activar lur stgazi da peds productiv per s'exprimer a moda adattada davart differents temas ed en differents situaziuns. (R.3.A.1b)

Emprender matematic • Sa s'orientar en il spazi da dumbars fin 100 e far simplas operaziuns	Corp, sanadad e motorica ☞ Connexs e regularitads ☞	Schliar lezias / pensums / problems ☞ Autoreflexiun ☞	... san ordinar dumbars en il spazi da 100 (p.ex. sin il radi da dumbars e sin la tavla da 100). (MA.1.A.2c ☞) ... san divider dumbars da duas cifras en dieschers ed iners (p.ex. 25 en dus dieschers e tschintg iners). (MA.1.A.3b ☞)
Savair ir enturn cun pretensiuns • Stabilir confidenza en sasez, avair il curaschi da far insatge • Terminar autonomamain pitschnas incumbensas adequatas	Percepziun ☞ Orientaziun temporal ☞ Emprender e reflexiun ☞ Independenza ed agir social ☞	Autonomia ☞ Schliar lezias / pensums / problems ☞	

Exempel concret «Christine» (cf. situaziun d'emprender 3)

«Christine», 12 onns, frequenta ina scola speziala, stgalim mesaun, 6. classa. Deficit d'intelligenza; malgrà in disturbi d'emprender la lingua è ella fitg communicativa ed ha grond plaschair da contact, per sustegnair la communicaziun fa ella diever d'in

apparat che po vegnir programmà individualmain; differentas mesiras terapeuticas; retardament dal svilup psicomotoric; planisaziun individuala da la promoziun orientada a las cum-petenzas.

Secturs da la vita (tenor ICF)	
Emprender general	Christine è ina scolara da buna luna, alerta e fitg attenta. Activamain gida ella a concepir l'instrucziun, uschia che quella è variada ed animada. Envers chaussas novas è ella per il solit averta ed interessada. Gugent sa lascha ella accompagnar en talas situaziuns. Christine po sa deditgar bain a las differentas sequenzas da lavur. In'atmosfera quieta, emoziunalmain sclerida e cleramain structurada la gida en quest connex. Ses bun sentiment da ritmus la gida a schliar bain er incumbensas pli difficilas.
Acquist da la lingua e furmaziun dal vocabulari	Christine enconuscha tut las maiusclas e minusclas. En il mund dals bustabs sa mova ella cun motivaziun e cun segirezza. Dictats da bustabs sa ella dictar ed er schliar. Christine scriva principalmain cun maiusclas. Pleds enconuschents scriva ella tenor l'udida. Ella legia pleds simpels e frisas curtas pregnantas. Ella exercitescha independentamain a maun d'in feigl d'exercizi cun frisas simplas e cun maletgs e prelegia lura questas frisas ad ina persuna creschida.
Emprender matematic	Christine sa schliar – en cumbinaziun cun accziuns – adiziuns simplas en il spazi da dumbers fin 12 (p.ex. dumbrar ensemen dumbers dals dats). Ella dumbra fin 15 ed enavos. Incumbensas d'attribuziun concretas (p.ex. metter a maisa) schlia ella senza agid e correctamain.
Savair ir enturn cun pretensiuns	Christine collavura il pli gugent e principalmain en ina pitschna gruppa u individualmain cun ina persuna (creschida). Ella sa lavurar er independentamain en structuradas ed en process bain definids. Structuras e reglas cleras la gidan a sa concentrar sin il cuntegn da las lavurs. Las incumbensas en il pass da lavur elavura ella independentamain cun sustegn verbal. Christine fa sezza in'atgna imaginaziun dal cuntegn dal di. Uschia penda ella si mintga damaun ses agen plan dal di. Per quest intent dovra ella cartas da pleds (circul, gimnastica, zambregiar, pass da lavur ...). Sch'ella n'enconuscha betg in pled, dumonda ella. Christine sa observar fitg bain reglas e cunvegnas da personas ch'ella enconuscha.
Communicaziun	Christine è ina scolara fitg communicativa. En gir entaifer la chasa da scola contactescha ella gugent autras personas. Ella furma frisas da plirs pleds. Cumbain che sia pronunzia è daventada pli chapaivla, chapeschan ins mo malamain sia lingua orala. Sia pronunzia è fitg nasala, e tscherts suns siblants na sa ella betg furmar. Ella communitescha activamain, exprima sia opiniun e commentescha / discutescha las situaziuns e las personas. Savens emprova ella frisas ch'ella ha udi («Gea, gea, mia chara / Stgisa, ussa hai jau gist emblidà il num»). Lura observa ella exactamain, co che ses visavi reagescha. Il «R» sa ella ussa pronunziar bain. Christine ha survegnì in apparat da communicaziun. Cun ses tablet po ella communigar er cun personas ch'ella n'enconuscha betg. Quest med auxiliar la permetta da s'exprimer en moda complexa (p.ex. cumprar cornets tar il pasterner, dumandar infurmaziuns, surdar missivas).

Moviment e mobilitad	Girs entaifer ed enturn la chasa da scola fa Christine senza agid. Ella è interessada da quai che curra e passa enturn ella. Ella va a guardar activamain, sch'i capita ina chaussa interessanta. Christine sa stgomia senza agid en la gardaroba. Per far quai dovra ella avunda temp. Per las cumissiuns en il vitg vegn ella anc accompagnada. Entaifer il Migros sa mova ella suletta e chatta las chaussas giavischadas. Christine va senza agid sin tualetta. Ella noda e sfunsa.
Guardar per sasezza	Christine surpiglia gugent incumbensas per sai e per la gruppa (p.ex. metter a maisa, nettegiar il palantschieu, sientar, lavar giu ...). Questas activitads liquidescha ella svelt e correctamain e sco sch'i sa chapiss da sez. Christine guarda da sias atgnas chaussas. Ella tracta il material cun quità.
Contact cun umans	Christine è integrada fitg bain en la classa. Cun sia moda empatica, subtila e cordiala chatta ella svelt in access a tut ils uffants ed a tut las persunas creschidas. Tuts lavuran e giogan gugent cun Christine. Ella è buna da sa distanziar e da sa dustar. Da l'autra vart vegn ella fitg svelt fitg datiers a ses conumans. Er en la chasa da scola chatta ella fitg svelt il contact cun persunas creschidas sco er cun scolaras e scholars. Ina pitschna baterlada dat ella adina gugent. Ses conumans èn ordvart impurtants per Christine. Discutar cun tals, tgirar las relaziuns ed emprender d'enconuscher nova glieud è fitg impurtant. Per ella èsi impurtant che las situaziuns da relaziun sajan scleridas. Quai fa ella en ina moda fitg subtila.
Temp liber, recreaziun e communitad	Ella fa gugent gieus quieti, cleramain survesaivels en gruppas pli pitschnas. En gieus da rollas sa Christine midar bain e svelt la rolla («Ussa sun jau la magistra, lura ti.»). Gieus socials l'interessan fitg.

Premissas che promovon e che disturban l'emprender

Premissas che promovon l'emprender	Premissas che disturban l'emprender
• Ina relaziun sclerida e lianta tar persunas creschidas • In'atmosfera da lavurar bainvulenta, armonica e plain umor • Structuras, reglas e process clers • Las finamiras da l'instrucziun e las aspectativas èn enconuschentas • Crai dad esser abla da liquidar incumbensas senza agid • Porscher material interessant e differentas furmas • Survegnir e pudair dar feedbacks. Christine sa senta constructivamain efficazia • Gruppas / teams d'emprender fitg pitschens • Surpigliar e sche pussaivel extender situaziuns comunicativas (cun meds da comunicaziun) che resultan spontanamain • Concepir situaziuns cooperativas d'emprender	• Instrucziuns intschertas sco er structuras e process nunciers • Atmosfera da lavur inquieta cun canera • Tuttas sorts da squitsch • Memia pauc temp u memia bler sustegn direct per pudair far sezza ils pass d'emprender • Situaziuns socialas ed emoziunalas betg schliadas e betg scleridas • Accompagnament memia stretg e directiv

Accents da promoziun actuals en colliaziun cun il PI21 GR			
Accents da promoziun	PI21 GR		
	Access orientads al svilup	Cumpetenzas transversalas	Champs
Acquist da la lingua e furmaziun dal vocabulari - Legia – cun accompagnament – in cudesch per l'emprima lectura ch'ella ha tschernì sezza - Enconuscha il cuntegn da l'istorgia - Emprenda il vocabulari dal cudesch	Lingua e comunicaziun 	Abilitad linguistica 	Las scolaras ed ils scolars disponan da las abilitads da basa dal leger. (R.2.A.1) ... chapeschan plets e formulaziuns che vegnan duvrads en situaziuns famigliaras e san uschia engrondir lur stgazi da plets receptiv. (R.1.A.1.d)
Noda en sia agenda quai ch'ella ha passentà, cun scriver ils plets tenor l'udida	Corp, sanadad e motorica Percepziun Emprender e reflexiun Lingua e comunicaziun 	Autonomia Abilitad linguistica 	... an identifitgar singuls suns e singulas cumbinaziuns da suns, als attribuir a bustabs e scriver singuls plets tenor lur suns (R.4.A.1.c)
Emprender matematic Automatizescha la percepziun da dumbers e da quantitads fin 20	Corp, sanadad e motorica Connexs e regularitads 	Schliar incumbensas / problems Autoreflexiun 	... san leger e scriver dumbers natirals fin 100. (MA.1.A.1.c) ... san dumbrar fin 20 elements e cumparegliar posiziuns da dumbers. (MA.1.A.2.a) ... san duvra material illustrativ per perscrutar musters aritmetics (p.ex. champ da 20 e plattinas). (MA.1.B.3.a)
Comunicaziun Sa dumandar infurmaziuns ordaifer la stanza da scola	Percepziun Lingua e comunicaziun Orientaziun en il spazi 	Abilitad linguistica Autonomia Abilitad da schliar conflicts Abilitad da manar in dialog ed abilitad da cooperar Trair a niz infurmaziuns 	... san suandar discurs e mussar lur atenziun. (R.1.C.1) ... san sa participar activamain ad in dialog. (R.3.C.1)
Savoir ir enturn cun pretensiuns Liquidescha senza agid e successivamain duas sequenzas dal pass da lavur ch'ella ha tschernì sezza	Percepziun Orientaziun temporal Emprender e reflexiun Independenza ed agir social 	Autonomia Schliar incumbensas / problems 	

Moviment e mobilitad • Vegn da far senza agid il viadi en il supermartgà	Percepziun Orientaziun en il spazi 	Autonomia 	... san identifitgar e descri-ver, tge ch'è avant maun en ils conturns da l'abitaziun e da la scola e tge ch'els enconuschan e tge ch'als è famigliar en lieus (p.ex. tschertas chasas, lieus da cumprar en, stabiliments da traffic, lieus impurtants per els). (NUS.8.1.a) ... san localisar puncts d'orientaziun en il spazi ed applitgar per l'atgna orientaziun en il spazi (p.ex. direcziuns geograficas, edifizis marcants, stabili-ments en ils conturns). (NUS.8.4.c)
Guardar per sasezza • Guarda – suenter la marena e suenter il gentar – en il spievel e controllescha, sch'ella duai lavar la bocca	Corp, sanadad e motorica 	Autonomia Schliar incumbensas / problems 	... enconuschan pussaivla-dads per mantegnair la sanadad e per rinforzar il bainesser (p.ex. moviment, durmir, nutriment, tgira dal corp, amicizias). (NUS.1.2.c)

Exempel concret «Daniel» (cf. situaziun d'emprender 4)

«Daniel», 6 onns, frequenta ina scola speziala, 2. onn da scolina. Deficit d'intelligenza, particularitad dal svilup per motivs genetics, paresa cerebrala atactica; è dependent da la sutga

cun rodas, differentas mesiras terapeuticas, planisaziun individuala da la promoziun orientada a las cumpetenzas.

Secturs da la vita (tenor ICF)	
Emprender general	Vegn gugent a scolina. Observa quai che passa enturn el. Vesa, sch'ina chaussa speziala è planisada en il plan dal di. Na piglia da sai anora strusch ina iniziativa. Sin intimaziun drizza el sia atenziun sin l'object giavischà. Sa far – cun mussar u cun agid da pictograms – ina selecziun tranter tschintg pussaivladads da giugar. En il batschigl da cros da tschareschas s'augmenta sia atgna activitad. Sa distinguer differentes clers objects cun palpar.
Acquist da la lingua e furmaziun dal vocabulari	Sias restricziuns motoricas pertutgan considerablamain sia producziun linguistica. Sia pronunzia è nunexacta, plets vegnan laschads ora u vegnan furmads fauss. El producescha frasar d'in pled. Sia chapientscha linguistica è difficila da valitar, perquai ch'el è uschè restrenschì en sias pussaivladads d'agir e da responder. Ma ella è definitivamain bler pli gronda che sia producziun linguistica.
Emprender matematic	Attribuescha objects a la fotografia correspudenta. Circuls e cruschs attribuescha el per part immediat correctamain. Tar in puzzle da fitgar ch'el enconuscha attribuescha el mintgamai correctamain las parts. Las colurs cotschen ed alv denominescha el correctamain, las colurs da basa sco er las colurs entaifer la medema famiglia da colurs attribuescha el correctamain. Enconuscha il verset da cifras 1–3.
Savair ir enturn cun pretensiuns	Reagescha cun retard, sch'el vegn plementà. È plaun en sias acziuns. Tar bleras acziuns dovra el sustegn per exequir la chaussa ed er per restar tar la chaussa. Dovra in ambient quiet ed in accompagnament 1:1. Cas cuntrari è el svelt distratg. Dovra accompagnament en l'interacziun cun uffants, sa midar giu tar in simpel giu da reglas. Reagescha en moda passiva, sch'ina acziun n'al gartegia betg. Na dumonda strusch agid da sai anora.
Communicaziun	Sco gia tar l'ulteriur agir è el plitgusch passiv en la communicaziun; el reagescha dentant, sch'el vegn plementà, e respunda dumondas. El è definitivamain dependent da meds auxiliars sustegnents sco gests, pictograms ed apparats che discurran. Da nov sa dosta el er cunter chaussas nungjavischadas u interpretadas fauss. El s'annunzia sin la dumonda «Tgi vul?» e tscherna er. El ha evidentamain plaschair da giavischar u da cumandar insatge cun agid d'in med auxiliar electronic; uschia arriva el er dal denominar al communitgar.

Moviment e mobilitad	Motorica groppa: retard dal svilup psicomotoric; ses tonus muscular è en general bass ed el ha pouca forza. Seser: libramain. Star en pe: pussaivel cun stgainas per las chommas sut e cun sa tegnair. Posiziun sin tuts quatter: vegn da tegnair curtamain questa posiziun. Posiziun en schanuglias: vegn da tegnair questa posiziun, sch'el dastga sa pusar. Sa manar da la posiziun en venter a la posiziun en dies: cun sustegn. Pass da la vart ed enavant: cun sustegn. Sa muventar: senza agid, sch'el glischna sin il tgil. Ir a pe: pussaivel en il «NF-Walker», cun sustegn per midar direcziun. Ir a pe cun il «Posterior-Walker»: cun sustegn. Midadas d'in moviment a l'auter: cun sustegn. Ir cun la sutga cun rodas: senza agid sin terren planiv, per manevrar dovra el bler temp (en cas d'obstachels e da pendenzas dovra el agid). Motorica fina: forza reducida en ils mauns, en ils bratschs ed en las givellas. La coordinaziun egls-maun e la coordinaziun maun-maun èn reducidas. Tegn a pugn: a dretga ed a sanestra tegna el objects levs. Tegn a cilinder: pussaivel a dretga ed a sanestra. Tegns fins: tschiffa objects (d'in diameter da ca. 1 cm) a dretga ed a sanestra. Tschiffar, tegnair e laschar liber intenziunadamain è pussaivel cun forza reducida. Posiziunar objects, als manipular en ils mauns ed als tschiffar enturn èn anc acziuns difficilas. Motorica grafica: tegna il rispli principalmain cun il maun sanester (tegn a pugn) e scrivilotta.
Guardar per sasez	Baiva senza agid or d'in bitger, mangia sez cun in tschadun u cun il maun. Ha si pezs di e notg. La vestgadira al vegn tratga en ed ora. Va cun ina lavetta a la bucca, lava giu superficialmain la bucca. Dovra agid per l'igiene dal corp. Spetga ch'ins l'envidia ad in gieu. Guarda ch'el na giaja – cun la sutga cun rodas – betg tar la stgala.
Contact cun umans	Persunas enconuschantas salida el cun in surrir, spetga ch'ellas entrian en contact cun el, s'allegra d'affecziun. En cas da persunas nunenconuschantas maina el d'avent il chau. È gugent en ina gruppa enconuschantas, da nov passenta el la pausa en ina nova gruppa, ha crida las emprimas duas giadas. En contact cun auters uffants entra el, sch'el vegn accompagnà; i resulta in vi e nà sur l'imitaziun da suns. El gioga parallelamain ad auters uffants.
Temp liber, recreaziun e communad	Passenta ses temp liber en il rom famigliar; la tatta ed il tat da vart da la mamma sustegnan ils geniturs. È integrà en il decurs dal di. N'è betg gugent sulet. Sa participescha ad activitads da la scola, sch'el vegn accompagnà. Frequenta durant dus mezs dis la scola dal di.

Premissas che promovon e che disturban l'emprender	
Premissas che promovon l'emprender	Premissas che disturban l'emprender
• Grupp pitschna, ambient quiet, accompagnament 1:1 • Tscherner material da lavur bain structurà • Dovra avunda temp per liquidar ina incumbensa cun gronda independenza • Adattar la piazza da lavur ed il material da lavur a sias abilitads motoricas • Metter a disposiziun ina pussaivladad da tscherner cun agid da pictograms (ordinatur da communicaziun) • È fitg cooperativ ed è d'avair per activitads ed incumbensas • Engaschi e sustegn da vart dals geniturs	• Ambient inquiet, sa lascha distrair svelt • Prenda pouca iniziativa da sai anora, n'explorescha strusch • La motorica restrenschida impedischa d'exequir acziuns e gests • Sfida linguistica (na po betg dar respostas verbalas cleras, perquai ch'el ha er difficultads linguisticas pervia da las restricziuns motoricas)

Accents da promoziun actuals en colliaziun cun il PI21 GR

Accents da promoziun	PI21 GR		
	Access orientads al svilup	Cumpetenzas transversalas	Champs
Acquist da la lingua e furmaziun dal vocabulari • Communitgescha activamain ses basegns cun agid da pictograms (ordinatur da communicaziun), da gests u da la lingua • Dumonda activamain per agid • Tscherna in gieu • Denominescha uffants cun agid da gests	Lingua e communicaziun Corp, sanadad e motorica 	Abilitad da manar in dialog ed abilitad da cooperar 	Las scolaras ed ils scolars san percepir, ordinar e cumparegliar tuns, silbas, ramurs, suns e vuschs. (R.1.A.1 ... san cun sustegn exprimer a moda verbala u nunverbala sentiments e patratgs sco era eveniments ed experientschas. (R.3.B.1.a ... san percepir il partenari da discussiun sco visavi e sa metter en contact cun el. (R.3.C.1.a
Emprender matematic • Attribuescha en moda anticipanta tschintg furmas	Corp, sanadad e motorica Percepziun Orientaziun en il spazi Connexs e regularitads 	Schliar incumbensas / problems Trair a niz infurmaziuns Autonomia 	... chapeschan e dovran noziuns e simbols. (MA.2.A.1 ... san percepir ed observar maletgs e reflectar davart tals. (AF.1.A.2
• Sa distinguer quantitads 1 e 2	Corp, sanadad e motorica Percepziun Connexs e regularitads 	Autonomia 	... chapeschan e dovran noziuns e simbols aritmetics. Els legian e scrivian dumbers. (MA.1.A.1 ... san dumbrar fin 20 elements e cumparegliar posiziuns da dumbers. (MA.1.A.2.a ... san duvrar material illustrativ per perscrutar musters aritmetics (p.ex. champ da 20 e plattinas). (MA.1.B.3.a

7. Agiunta

7.1 Litteratura

Conferenza dals directurs chantunals da l'educaziun publica da la Svizra tudestga (CDEP-T), Sonderschulung und Lehrplan 21, Lucerna 2018 (<https://www.d-edk.ch/sonderschulung>)

Secretariat da la CDEP-T (ed.) Beurteilen. Fachbericht der Arbeitsgruppe der Kommission Volksschule, Lucerna 2015 (<https://www.d-edk.ch/beurteilen>)

World Health Organization (ed.), Internationale Klassifikation der Funktionsfähigkeit, Behinderung und Gesundheit bei Kindern und Jugendlichen (ICF-CY), Berna, 2011

7.2 Register dals links

Basas legalas

Lescha davart las scolas popularas dal chantun Grischun (lescha da scola) dals 21 da mars 2012:

gr-lex.gr.ch/data/421.000/rm

Ordinaziun tar la lescha da scola (ordinaziun da scola) dals 25 da settember 2012:

gr-lex.gr.ch/data/421.010/rm

Plan d'instrucziun 21 Grischun

Plan d'instrucziun 21 Grischun:

gr-r.lehrplan.ch/

Cumpetenzas da basa dal ciclus:

gr-r.lehrplan.ch/102wWasB6UZ2HWNL8fbZLky2GXmCwz

Tavlas da lecziuns da la scola populara GR

Stgalim primar:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/lehrplan/lehrplan_primar/Seiten/Urari.aspx

Stgalim secundar I:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/lehrplan/plan_d'instrucziun/Seiten/Urari.aspx

Scolaziun speziala

Directivas davart las mesiras da la pedagogia speziala, avrigl 2013:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/Mesiraspedagogiaspeziala/Seiten/ScolaziunSpeziala.aspx

Directivas davart scleriment, rapport e dumonda, Mesiras pretensiusas da la pedagogia speziala dal november 2015:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/Mesiraspedagogiaspeziala/Seiten/ScolaziunSpeziala.aspx

Fegl d'infurmaziun davart l'adattaziun da las finamiras da l'instrucziun e davart la deliberaziun da roms en la scolaziun speziala:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/Mesiraspedagogiaspeziala/Seiten/ScolaziunSpeziala.aspx

Mesiras en cas d'in grond basegn da promoziun

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/Mesiraspedagogiaspeziala/Seiten/Massnahmen-hoher-Foerderbedarf.aspx

Instrucziun da promoziun per scolaras e scolaras da lingua estra

Directivas davart l'instrucziun da promoziun per scolaras e scolaras da lingua estra:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/sprachen/fremdsprachige-kinder/Seiten/fff.aspx

Cumpensaziun da dischavantatgs

Directivas concernent la cumpensaziun da dischavantatgs:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/servetsch/Seiten/Unterlagen.aspx

Giudicament

Directivas concernent ils attestats e la promoziun:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/attestat/Seiten/Grundlagen_Unterstuetzung.aspx

Giudicament en la scolaziun speziala:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/attestat/Seiten/Sonderschulung.aspx

Manual «Diagnosa – promover – giuditgar»:

gr.ch/RM/instituziuns/administrazion/ekud/avs/manaschiscola/attestat/Seiten/Grundlagen_Unterstuetzung.aspx

Impressum

Editur: Uffizi per la scola populara ed il sport dal Grischun

Concept creativ: Ramun Spescha

Fotografia: Ralph Feiner / Nicole Zurbriggen

Avust 2018